مێژەرو گوڵ

شێرزاد هەینی

بەشی دووەم:

کەلاوەکانی شاری بام

بە ئاسانی ناکرێ بزاندرێت پاسداران کاریگەریان لەسەر ناوچەکە بە گشتی چەندە، دیارە ناشکرێت بە ئاسانی بڕوا بە قسەکەری وەزارەتی کاروباری دەرەوەی ئێرانیش بکرێت کە دەستی لەسەر سینگی دەدات و دەڵێت، ئێمە پشتیوانی روحی و کەمێکیش مرۆیانەی میلیشاکانی شیعەی عیراق و رێکخراوی حماس لە فەلەستین و حزبی اللەی لبنانی دەکەین.

ڕێورەسمی دانانی محمد خاتمی بۆ جاری دووەم وەک سەرۆکی ئێران لە ئوگسستی 2001 دا، لە مزگەوتێکی جەرگەی تارانی پایتەخت کرا، لەو بۆنەیەدا سەدان کەسایەتی و نوێنەرو ئەندامانی دەزگا نیزامیەکان ئامادەبوون، ئاپوورەکە لە خوتبەی رۆژی هەینی دەچوو، ئامادەبووان ژمارەیان زۆربوو، هەموو بە پێخواسی لەسەر مافووری مزگەوتەکە بەریز دانیشتبوون، لەسەر سەکۆیەکی پێشەوەی بەرامبەری خەڵکەکەش سەرۆکی پێشووی ئێران و سەرۆکی ئەنجوومەنی دەستنیشانکردنی نیزامیش علی ئەکبر رفسنجانی، لە تەنیشتیەوە سەرۆکی هەڵبژێردراویش محمد خاتمی و رابەری شۆرشی ئێرانی و کەسی یەکەمی رژێمەکە علی خامینئی دانیشتبوون.

ئاهەنگگێرانەکەی خاتمی:

لەو بۆنەیەدا خاتمی و خامینئی مێزەری رەشیان لەسەربوو، بەڵام رەفسنجانی مێزەرەکەی سپی بوو، رابەری شۆرش لەسەر کورسیەکی زێرینی وەک کورسیەکەی لۆیسی پازدەهەم دانیشتبوو، بەڵام دوو سەرکردەکەی تر وەک هاووڵاتیانی ئاسایی لەسەر سەرینێکی مافوور دانیشتبوون، ئەندامانی کاری دبلۆماسیش لە پشتەوە وەستابوون، ئەوان بۆیان هەبوو پێڵاوەکانم لە پێ بێت. پاش ئەوەی مارشی نیشتیمانی لێدرا، ئەنجامی هەڵبژاردنەکە راگەیاندرا، نۆرەی خاتمی هات لەبەر وتارەکەی وەک لە زانکۆ ئیسلامیەکان پێشکەش دەکرێت خوێندەوە، وتارەکەی بیست دەقەبوو، تەنیا پارچە کاغەزێکی گچکەی لە دەستی بوو جاروباری نیگایەکی دەرکرد، لە وتارەکەیدا باسی سیادەی میللی کرد. پاش تەواوبوونی وتەکەی ئەو، رابەری ئیسلامی لە جێگەی خۆییەوە وتارێکی دا، وتارەکەی 45 دەقە درێژبوو، بەبێ ئەوەی ناوی بهێنێت وتارەکەی تەواوکەری وتارەکانی پێشووتری بوو. بە ئامادەبووانی راگەیاند ئەو رابەرو پێشەوایەو ستایشی سەرکەوتنی هەڵبژردنەکەی و رای گشتی کرد، لە وتارەکەیدا وتی، هەموو جۆرەکانی دیموکراسی بەیەک ئاست بۆ پێشەوە دەچێت، سەبارەت بە دیموکراسیە میللیەیە کۆنەکانیش وتی، لەناو هەموویان نەکرا لە دیموکراسییەت لە ئایدلۆژیای شیوعیەکان دەربازبکەن، تا ئاسۆی تری نوێ بێتەوە کایەوە، ئەو

سستەمەی لە دیموکراسیەکانی خۆرئاوا هەیە نەیتوانی لە سەرمایە دەربازی بێت، بە کورتی وتی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکی ولایەتە ئەمریکیەکان بە پشتیوانی راستوخۆی پارەدارانە.

یاسای کۆماری پیرۆز:

کۆماری ئیسلامی ئێران لەبەر ئەوەی بە دیموکراسیەکی پیرۆزو بەهێزی بێ هاوتا لە هەموو جیهانەوە بەرێوەدەچێت، بۆیە دوورە لە مەترسی، وەک دیموکراسیەکەی شیوعیەکان نەبوو، بۆیەش رووخا، هەروەها وەک دیموکراسیەکەی خۆرئاواش نی یە چەندین ژان و دەردەسەری هەراسانی کردووە، لە پەیدابوونی لەشفرۆشیەوە هەتا بەد رەوشتی و هۆمۆسێکسوالیش.

بە ئاسانی دەکرێ وەڵامی ئەوەش بدرێتەوە، هاووڵاتیانی خۆرئاوا بە ئاسانی و بێ ترس و لە ناو ولاتەوە دەتوانن رەخنە لە حکومەت بگرن، ئەوەش زۆرجار لە ئێران بەرەو زیندانت دەکاتەوە، یان تووشی سزای گەورەتر دەبیتەوە. ئەو حکومەتە ریفۆرمخوازەی ئەو چوار ساڵە دەستەڵاتی گرتە دەست، نەیتوانی بەرهەمی هەبێت.

ئەو دوو ماوەیەی خاتمی حکومی ئێرانی کرد، ئەوانیش کەسانی نەیاریان گرت، برادەرەی نزیکی خۆیان لەسەر جیاوازی بیروبۆچوون خستە زیندانەوە، رۆژنامەی ئازادیان داخست، کۆششی نەکرد حزبێکی سیاسی میللی جەماوەری دامەزرێنێت، دەکرا ئەو حزبە ئەگەر هەبووایە پشتیوانی پرۆژە چاکسازییەکانی دەکرد، ئەویش بەشێکی دانەبڕاوی رژێمەکەبوو، تا کۆتاییەکەی بە یاساو شەرعی ئەوانەوە رێ کردبوو.

نێوان خاتمی و رەفسنجانی:

لەبەر ئەوەی خامینئی خۆی راستوخۆ وەک رابەری ئیسلامی ئێران سەرپەرستی هەردوو حکومەتەکەی خاتمی و رەفسنجانی کردبوو، بۆیە وتبووی: سەرۆکی یەکەمیان رەفسنجانی لە هەموو بابەت و رەوشێک بە ئامۆژگاری و رێنماییەکانم رازی بوو، بەڵام کە دانوستان و دیمانەکەمان تەواو دەبوو رێک بە پێچەوانەی بەرنامەکە دەجولایەوە، دووەمیان زۆر لاساری و سەرپێچی و گفتوگۆی لەسەر مەسەلەکان دەکرد، خاڵ خاڵ لە شتەکانی دەکۆلیەوە، بەڵام لە هیچ لە رێنماییەکانم لای نەداوە، وەک خۆی جێبەجێی کردوون.

خاتمی پیاوێکی رادەبەدەر رۆشنبیر بوو، بەڵام وەک پێویست پیاوێکی سیاسی نەبوو، پیاوی سیاسی دەبێ زۆر ئازا بێت، ئەو ئازا نەبوو، دەستەڵاتەکەی بۆ بەجێهێنانی هیوای زۆرینەی میللەتەکەی بەکارنەهێنا، چەکی دەستی و ئازاییەکەی ئەوەبوو دەست لە کاربکێشێتەوە، یەک دووجار ئەو چەکەی بەکارهێنا. ئەگەرچی ئازایەتی کەم بوو بەڵام وەک دەڵێت توانی کۆمەڵگەی ئێرانی بەرەو هاوچەرخیەتی و شارستانیەتی ببات، ئەو توانی وێنەیەکی تر بۆ ئێرانیەکان بکێشێت دوور لەو شێوەیەی شۆرشی ئیسلامی بۆی کێشابوون.

بێ ئومێدیی ریفۆرمخوازەکان:

بۆ هاووڵاتیانی بەرفراوانی میللەتەکە هەرەسهێنانی بەرنامەو بەڵێنەکانی ریفۆرمخوازەکان گورزێکی جەرگبڕبوو، ئەو رەوشەی پاش هەڵبژاردنەکان هاتە پێشەوە بێ هیوایی و ساردبوونەوەی پێوەدیاربوو، کە زانرا ئەو توێژە هیچیان لەبار نی یەو بەرنامەکانیان پێ جێ بەجێ ناکرێت، لە دووەم هەڵبژاردنەکانی شارەوانیەکانی ساڵی 2003 دا، بریاری تەلاقی ریفۆرمخوازەکانیان دا، بۆیە بەرەی دووەمی پارێزگاران بەشی هەر زۆری پۆستەکانی ئەنجوومەنی شارەوانیەکانیان بردەوە. ئەو رێژەی کە دەنگیان نەدا گەیشتە 70% ئەو رێژەیە زۆرەو دەکرێ بڵێن مێژووییە، لە تارانی پایەتختا تەنیا رێژەی 12% دەنگدەران چوونە سەر سەندووقەکانی دەنگدان. ئەو وەڵام و بەپەرچدانەوەیە نامەیەکی شارستانی گشتگیری بوو، گۆرەپانەکە

بۆ بەرەی دووەم ئاسان و تەخت بوو، توانیان کورسی زۆری ناو شارەوانی تاران بەدەست بهێنن، ئەوانیش محمود ئەحمد نەژادیان وەک سەرۆک شارەوانی تاران دامەزراند. سەرەرای ئەوانەش بە باشی هەست بە بوونی ئاسۆیەکی بەکارهێنانی دیموکراسی سیاسی لە ئێرانەدا بەدی دەکرێت، دیارە ئەوەش لە هەڵبژاردنی پەرلەمان و ئەندامانی ئەنجوومەنی شارەوانی و ئەنجوومەنی پسپۆرانەی ئەوانەی رابەری شۆرشی ئیسلامی دادەمەزرێنن، هەتا لە ریفۆاندۆمە دەستوورییەکانیش.
وەرگرتنی پۆستی بەرپرسیاریەتی لە ولاتی ئێراندا بە هەڵبژاردنی ئاشکرایە، جا ئەو هەڵبژاردنە بە هۆی هەڵبژاردنی راستوخۆی میللی بێت، وەک پەرلەمانتارەکان و سەرۆک، یان بە هەڵبژادنی بە دوو قۆناخ بۆ دانانی رابەری شۆرش بێت بۆ ماوەی دیارینەکراو، واتە هەتا هەتایێ، وازهێنان و نەمان و تەواوبوونیشی بەدەست ئەنجوومەنی پسپۆرانە کە خۆی دایناوون. چەند پلەو بەرپرسیەتیش هەیە، کە ئەندامە هەڵبژاردراوەکان دایاندەنێن، وەک دوازدە ئەندامەکەی ئەنجوومەنی پاراستنی دەستوور، ئەوەش لە ئەنجوومەنی دەستووری دەکات.

رۆلی ئەنجوومەنی پاراستنی دەستوور:
رۆژنامەکانی خۆرئاوا ئەو دامەزراوە ئێرانیانە بەوە تاوانیار دەکەن، کە دەستیان هەیە لە گۆڕینی بواری و شێوەی هەڵبژاردنەکانا، ئەوەیان راستە، ئەوە لە دادگای بالای ئەمریکیش هەیە، ئەوانیش بە فەرمانی سەرۆک ئەندامی هەمیشەیی و بەردەوام دادەمەزرێنن، ئەوانیش دەست و کاریگەریان لە رەوش و ئەنجامی دوا سەرکەوتنی سەرۆک بۆش لە هەڵبژاردنەکەی هەبووە.
بێگومان رێکخستنی هەڵبژاردنە نیشتیمانیەکان لەلایەن ئەندامانی پاراستنی دەستوور، زۆر پەردەی دەخرێتە سەرو رووکارەکانی دەشێوندرێت، ئەندامانی پاراستنی دەستوور لە شەش زانای ئاینی و شەش یاساناس پێکهاتووە، ئەوانەی پشت بەستوو بە چەند رێنماییەک لەوانە مۆرالی بەشی زۆری بەردەکەوێت، کاندیدکراوەکان دەستنیشان دەکەن، بە یارمەتی چەندین سەرچاوەی هەوالهێنەرەوە زانیاری زۆریان بەسەر کۆدەکەنەوە، لە رابردووی دەکۆلنەوە، ئینجا بریاری خۆیان دەدەن. بەو شێوەیە لە سالی **2003** دا ئەو ئەنجوومەنە هەزار کەسی کاندیکراویان دوورخستەوە زۆربەیان لە کەسانی ریفۆرمخوازبوون، ئەوەش بە فەرمانی رابەری شۆرشی ئیسلامی بووە، ئەو کارەش زۆر بە نهێنی کراوە.
لەناو توێژی پارێزگاران دەرچوونی سەرۆک خاتمی لە هەڵبژاردنەکەی سالی **1997** زۆر سەرسورهێنەرو چاوەروانەنەکراوبوو، هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی ریفۆرمخوازانیش لە سالی **2000**یش تازەو سەیربوو، هەروەها دەنگنەدانەکەی سالی **2003** و دەرچوونی کەسایەتی شیعە و پارێزگاریش ئەحمەدی نەژادیش لەبەرنامەو هزرا نەبوو. لە راستی ئەو پیاوە لەلایەن هیچ کەسێکەوە باش نەبوو، دەرچوونەکەشی بە پشتیوانی راستوخۆی رابەری شۆرشی ئیسلامی بووە، سەبارەت بە توێژی ناوکە رەقەکەی رژێمیش لە دوا رۆژەکانی قۆناخی یەکەمی هەڵبژاردنا بۆچوونی خۆی گۆڕی، چونکە تێگەیشت هەلمەتەکەی بۆ کەسی کاندیدکراوەکەیان هەرەسی هێناوە، بۆیە ئەسپیەکەیان گۆڕی.
بەو شێوازە ئەحمدی نەژاد کەوتە خولی دووەم، کەوتە بەرامبەر کەسایەتیەکی وەک رەفسنجانی ئەوەی دووجار حکومی ئێرانی کردووەو خاوەن دەستەلات و گوشارو پشتیوانیش بوو. ئەحمدی نەژاد وەک نوێنەری زەحمەتکێشان و هەژاران و قوربانیانی گەندەلی و نەزانین و پەراوێزکراوەکان لەو هەڵبژاردنە خۆی ناساند، بووە پشتیوانی ئەوانە، بەو بەرنامەیە سەعات بەدوای سەعات جەماوەری زۆرتر دەبوو، هەفتەی نێوان خولەکە کەسایەتی ئەو گەیشتە لوتکەو جەماوەری لە پەرەسەندنەبوو تا ئەنجامەکەی وەک سەرۆکی ولات دەنگی زۆرینەی هێنا، بە شەش ملێون دەنگ لە رەفسنجانی بردەوە.
بەرەکەتی بازار:

بازاڕی تاران.

تاکە کەسێک لەو بازارەدا دەسەڵاتی بە سەر هیچ داناشێکت، دەستەگەری کاری دەڕوات و بڕیاری ئەو بازاڕە دەدات، ئەو خێزانەی خاوەنی ئەو بازاڕەن، ئەوان دەتوانن کێشەکانی ئەو بازاڕە چارەسەر بکەن وئەوانیش دەتوانن پێشانگەی جەژنەکان دابنێن. لە ئێران شەقامەکانی بازاڕ هەموو لە گۆرەپانی مزگەوتی گەورەی پاشا دەکاتەوە. جاران بە بڕینی شەقامەکەلە گۆشەی گوڵستانی بارەگای کاجار دەگەیشتیتە کۆڵانەکانی ئەو بازارە، بەڵام ئێستا ئەو ڕێگایە دوورکەوتیتەوە، ئەوەش لەبەر ئەوەبوو بنەماڵەی پەهلەوی هەموو شتیان رووخاند تا جەرگەی کۆمەڵگاکەیان لەبەر سالۆنی شاهانەیان بەدەستەوە بمێنێت.

رووبەری ئەو بازاڕە چوار کم2 و چەندین دەروازەی هەیە، ئەوەی بچێتە ئەو بازاڕە دەبێ پێڵاوەکانی داکەنێت، تا ئیمڕۆش ئەو عەرەبانە بەدار دروستکراوانە لەو بازاڕەدا هاتوچۆیانە، جاوربارێش ماتۆرێک یان لۆرییەکی بارهەڵگر پێش کردنەوەی بازاڕەکە لە شەقامە بەرینەکانیدا دەبینێرێت. لە کۆڵانە باریکەکانی و گۆڕەپانەکانی ژوورەوەی جیهانێکی تازەو سەیر دێتە بەرچاو، زۆر لە باڵەخانەکان چەند نهۆمن، مەرمەڕی ڕەنگین دیوارەکانی نەخشاندووە، دەرگە گەورەکانیش دیمەنی جوانیان هەیە، شوێنی نوێژو مزگەوتی زۆری هەیە، لەو بازاڕەدا کەنیسەیەک ماوەتەوەو گۆڕی چەند هەڵسورێنەرەکانی و چەند بازرگانی ئینگلیزی تیدا ماوە. ئەو بازاڕە زۆر فراوان و بەربڵاوە، بەڵام دیتنەوەی شوێنەکانیش ئەوەندە سەخت نی یە، بازاڕی تایبەتی کوتاڵ و مافوورو ئامان و کەرەستەی خوێندن و ئیکسسوارو پێڵاوو زێرو سەعات و بۆن و هەموو شتێک بازاڕو کۆڵانی تایبەتی هەیە، بە کورتی ئەو پێویستیەکان لەو بازاڕەدا دەست دەکەوێت، زۆرجار بازرگانی شوێنی تر ڕێنمایی خەڵک دەکەن بۆ دۆزینەوەی کەرەستەیەکی تایبەت لەو بازاڕەدا.

بژی و بمری ئەمریکا:

کە نوێژی نێوەڕۆی ڕۆژی هەینی بانگی دەدات، ملیۆنەها نوێژکەر لە مزگەوتەکانی ئێرانی ئامادە دەبن، لەو مزگەوتانەدا بەیەکەوە دوعاو داوای مەرگ بۆ ئەمریکا دەکەن، دەنگی مردن بۆ ئەمریکا بەرزدەبێتەوە. کە نوێژەکە لەو ڕۆژەدا تەواو بوو، ئەوا ئیمامەکە وتاری سیاسی دەست پێدەکات، سەرەتا چەند ئایەتێکی قورئان دەخوێنێتەوە، پاشان دەچێتە ناو کاروباری سیاسی ڕۆژانەی ئێران. لەو وتارانەدا زۆر لایەن باسدەکرێت، هێزی لەبن نەهاتووی کۆماری ئیسلامی و ئازایەتی و یەکرێزی گەلانی ئیرانی و بوونی ئەستەنگ و کێشەکانی پێش کۆماری ئیسلامییش باس دەکرێن، لە ڕۆژانی حکومی ریفۆرمخوازەکاندا ڕەخنەش لە حکومەت دەگیرا. کە باسی سیاسەتی ناوخۆیی ئێرانیش تەواو دەبوو، ئیمامەکە وتارەکەی بەرەو ئاقاری سیاسەتی دەرەوە دەبرد، سەرچاوەی سەرەکی وتاری ئیمامەکان لەسەر سیاسەتی دەرەوەو تێگەیشتنیان ئەوەبوو، کەوا وڵاتی ئێرانی بوویتە قوربانی سیاسەتی شەرانگێزی وڵاتانی ئەوروپی و ئەمریکاو ئیسرائیل.

ئەگەرچی ئێرانیەکانی ڕقی ئەستووریان لە ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، زۆریش بۆ نیشتەجێبوونیان لە ئەمریکا کۆشش دەکەن تا ڤیزای ئەو وڵاتە وەرگرن، ئیمرۆ نزیکەی یەک ملیۆن ئێرانی لە ئەمریکا دەژیت، تەنیا لە لۆس ئەنجلۆسدا 300 هەزار ئێرانی تێدایە. تا ئەو ڤیزایە وەرگرن ناچارن لە وڵاتانی وەک ئیماراتی عەرەبی و ئەوروپا داوای بکەن، چونکە ئاشکرایە ئەوەیان لە وڵاتەکەی خۆیان ناکرێ، سەبارەت بە خەونی خوێندکارانیش خەونی سەرەکییان ئەوەیە بۆ خوێندن بگەنە ئەمریکا، ئەگەر ئەو وڵاتەیان دەست

نەکەوت، ئەوا بۆ کەنداو ئەوروپا سەرهەڵدەگرن، لە ولاتانی ئەورووپیش لە پێشەوە بریتانیاو پاشان ئوسترالیایە، پاشان نۆرەی ئەلمانیاو فەرەنسا دێت. خێزانی ئێرانی زۆر پەرۆش منالێکیان بگاتە ئەمریکاو لە زانکۆکانی ئەوێ بخوێنێت، ئەمریکاش کۆششی زۆرە تا ئەوانە بە چەندین شێوەو بەرنامەو هاندان راکێشێتە ئەمریکا، چەندین شێوەی هەیە وەک پێشبڕکی نیشتیمانی و ئولمپیادی زانستی و بەخشینی یارمەتی و ژیان ئاسانکردن و لە زۆر شوێنیش باسی وەرگرتنی ئوتومبێلیش دەکرێت.
زۆر بە ئاسایی دەبینی بەرپرسەکان یەک دوو کوڕیان لە ئەمریکا دەخوێنن، زۆریش لەگەڵ ژنەکانیان بە پسولەی کەسک، یان ئەگەر پەساپۆرتی ئەمریکی هەبێت هاتوچۆش دەکەن. لەو رۆژەی سەفارەتی ئەمریکی لە تاران دەستی بەسەرداگیرا هەموو پەیوەندییەکانیان بەیەکەوە پچڕاوە، ئەوە نزیکەی نیو سەدەیە تەنیا جنێو تاکە وەسیلەی پەیوەندییە لە نێوانیاندا. بۆ ئەمریکا، ئێران و سعودیەو ولاتی نەوتی تر جەمسەری گرنگی ناوچەکەن.